

LEZING MET DIA'S DOOR DR. H. RUHE - UIT HILVARENBEEK OVER BRABANTSE BOERDERIJEN EN DORPSHUIZEN OP 15 FEBRUARI 1966 TIJDENS DE JAARVERGADERING OVER 1965 VAN "HEEMKUNDEKRING 'DE KOMMANDERIJ GEMERT'".

De spreker begon met op te merken, dat de uit de kunstgeschiedenis bekende bouwstijlen niet van toepassing zijn op boerderijen en dorpshuizen. Het oudste huis op het platte land in Brabant is hooguit vier à vijf eeuwen oud. Uit de zestiende eeuw hebben we nogal wat afbeeldingen (Brueghel), die bewijzen dat hun stijl tot voor honderd jaar onveranderd is blijven voortbestaan.

Als materiaal werd gebruikt wat ter plaatse werd aangetroffen. Invoer van buiten was te duur. Zo vindt men o.a. bomen, keien (zwerfstenen), stro, leem en plaggen. De Romeinen voerden wel bouwmaterialen in. Van 50 voor Chr. tot ca. 300 na Chr. gebruikten zij hier tufsteen uit Duitsland. Zij konden dakpannen en stenen maken uit leem en klei. Zij hadden stenen gebouwen. Met de Romeinen verdween het gebruik van tufsteen. Stenen van Romeinse ruïnes werden gebruikt door de "inboorlingen". Romeinse wegen werden als fundament gebruikt voor latere bouwwerken. In de negende en tiende eeuw werden er kerken gebouwd door beroepsmetselaars. Als de kerk weer gesloopt werd gebruikten de boeren de stenen voor hun boerderijen. Ook kerkplavuizen en zerken werden daarvoor wel gebruikt. Verder had alleen de Heer van het dorp een stenen huis.

De samenleving was primitief, dus ook de woningbouw. De technische bekwaamheid liep ver uiteen. De beste timmerlui waren te vinden in de buurt van het water (scheepstimmerlui, het schip moest waterdicht zijn). Boeren bouwden op een eigenaardige manier. (een eigenschap, die ze blijkens verschillende misbaksels in onze omgeving, kennelijk verder in ongunstige richting ontwikkeld hebben in de laatste tijd). Van oude boerderijen vinden we hoogstens kuilen met paalresten terug. De afmetingen kunnen we dus te weten komen. Er waren verschillende typen. Tussen de palen werd een wand gevlochten (wand staat in verbinding met winden=vlechten, vgl. het Latijnse muur), hierover kwam dus leem. Een kuil in de grond diende meestal als haard, soms was de

haard op een verhoging. Oorspronkelijk was er geen rookkanaal, wel een gat in het dak, waarboven soms een luik werd aangebracht als bescherming tegen inregenen. In de zestiende eeuw verschenen de schoorstenen in boerderijen. Deze hadden een z.g. rookvang in de herd. Ook de schoorstenen waren van palen en leem. Het brandgevaar was dus groot. Over het vuur plaatste men daarom een stolp ter beveiliging. Later ging men dit gevaarlijke gedeelte van het huis van steen bouwen, naar het voorbeeld van de "grote Heren". In de dorpen leerde men stenen bakken. Ze waren erg zacht en niet geschikt voor muren waarop een zware balklaag rustte, wel voor schoorstenen. Met het voortschrijden van de tijd ging ook de technische bekwaamheid vooruit. Er kwamen betere constructies (inkepingen in de balken, korbelen met pennen). Men ging de onderkant van de palen funderen op zwerfkeien. Men kan ze nu nog vinden in de buurt van oude boerderijen. Oorspronkelijk hadden de bouwwerken alleen deuren, later kwamen er kleine openingen in de muren, gaten voor licht en lucht. Een "raam" is in het Engels "window", letterlijk wind-oog, een leenwoord uit het Scandinavisch, dat met de Noormannen in Engeland terecht is gekomen, vgl het IJslandse "vindauga". Een zolder (Lat. solarium) werd pas gemaakt nadat er rookkanalen in gebruik kwamen. Glas werd alleen gebruikt in kerken. In gewone woningen gebruikte men varkensblaas of de huid van een dier. Later glas in lood.

De indeling van het huis was afhankelijk van het vak van de bewoner. Het meest voorkomende vak op het platteland was boer. Vandaar de twee afdelingen: een voor de mensen, een voor het vee. Dit type wordt het stalhuis genoemd. Het stalgedeelte was het grootste. Men sliep eerst op de grond, later in bedsteden. De kippen zaten op de balken ("Hanebalk"). Later kwamen er ook bijgebouwen voor het graan, voor het spinnen en voor het dorsen. Het geheel was gegroepeerd rondom de "tuin". De akkers waren oorspronkelijk gemeenschappelijk bezit.

Rondom de boerderij lag vaak een sloot met een ophaalbruggetje ter bescherming tegen indringers. Soms vindt men een groepje boerderijen bijeen op een driehoekig stukje land met in het midden een poel. De oorsprong van de gilden

zal men ook wel moeten zoeken in de behoefte aan bescherming van zo'n primitieve gemeenschap.

Iedereen weet dat er verschillende typen boerderijen zijn in ons land. De namen "Fries", "Frankisch" en "Saksisch" boerenhuis moet men echter niet serieus nemen. De "Friese" boerderij is een veeboerderij. In kleistreken waar aan akkerbouw wordt gedaan vinden we boerderijen met opslagruimte voor de oogst. In zandstreken treffen we combinaties aan. In Brabant ontwikkelde zich het langgeveltype uit het complex van woning, stal en schuur/bijgebouwen.

In de "herd", tegen de stalmuur was de schouw met de zetels voor de boer en de boerin. Daar was ook het "verzielshool", een gat in de stalmuur, waarin een lamp geplaatst kon worden als verlichting van herd en stal (zuinig en veilig!)

Verder was er een kelder met daarboven de opkamer, die men met een trapje vanuit de herd kon bereiken. De Brabantse boerderij was laag gebouwd omdat men wilde voorkomen dat de wind onder het dak sloeg. Het dak was bedekt met stro. Op de nok lagen plaggen, die met pennen bevestigd waren. De schouw "droog niet" en was open.

Het dorps huis was principieel niet anders dan het boerenhuis, alleen het bedrijfsgedeelte ontbrak natuurlijk. De burgers hadden waarschijnlijk het eerst ramen vanwege hun ambacht, zij hadden licht nodig. Daarom werden de buitenmuren naar binnen verplaatst waardoor ze hoger werden en er plaats kwam voor ramen. Men ziet dan ook vaak dat de voorkant hogercis dan de achterkant. Later ging ook de achterkant omhoog. In de oude huizen ziet men vaak dichtgemetselde ramen en schouwen. Dit komt omdat er toen een belasting was op het aantal ramen en schouwen. Wilde de "burger" bij meer welvaart uitbreiding van zijn huis, dan moest hij meestal de hoogte in, vooral in de "straat", waar de huizen tegen elkaar stonden. Dit was dus de oorsprong van de "verdieping".

Daar de stadsbewoners vaak kooplui waren, hadden ze veel opslagruimte nodig. Stadshuizen hebben dus veel verdiepingen (vgl Amsterdam), temeer daar er weinig ruimte was daar de stad ommuurd was.

Tengevolge van de grotere welvaart verschijnen er later ook typische stadshuizen in de dorpen. Hierna vertoon-

de Dr. Ruhe nog een aantal zeer interessante dia's die zijn verhaal overtuigend illustreerden. De talrijke vragen van de vele belangstellenden bewezen dat de lezing zeer in de smaak was gevallen.

W.J.Vos.

ALGEMENE LEDENVERGADERING, tevens feestvergadering, VAN DE HEEMKUNDEKRING "DE KOMMANDERIJ GEMERT" bij gelegenheid van het ZILVEREN JUBILEUM van de kring op donderdag 28 APRIL 1966 om half zeven 's avonds in de bovenzaal van Hotel De Kroon.

Deze bijeenkomst stond geheel in het teken van de herdenking van ons zilveren jubileum. Verschillende keren heeft het bestuur hierover vergaderd, om te bespreken, op welke manier ons 25-jarig bestaan het best kon worden herdacht. Uiteindelijk kwam men tot het vaststellen van een programma dat het volgende omvatte: 1) een Brabantse koffietafel; 2) een spreekbeurt van Pater Ed. Löffeld en 3) het vertonen van het Gemertfilmpje van de Heer P. Schoofs, alhier. Na overleg met de betrokken personen werd de feestvergadering vastgesteld op donderdag 28 april 1966 in Hotel de Kroon. Tevens werd besloten een jubileumnummer uit te geven van Gemerts Heem met o.a. bijdragen van onze erevoorzitter, burgemeester de Bekker, onze voorzitter L. Bekkers, deken J. van den Heuvel, Pater Löffeld en M.A. van der Wijst. De secretaris zou een overzicht geven van de gebeurtenissen en activiteiten van de eerste vijf en twintig jaar en tevens de publicaties in de kranten verzorgen.

En zo kwamen dan op 28 april al degenen, die zich hadden opgegeven, ruim 60 personen, in de bovenzaal van Hotel De Kroon bijeen. Enkele leden, die zich hadden opgegeven, moesten tot hun grote spijt **wegens ziekte** of om andere redenen verstek laten gaan. De met Brabants bont gedekte tafels boden, voorzien als ze waren van de beste voortbrengselen van onze Brabantse grond, een feestelijke aanblik. Voorafgaande aan de eigenlijke koffietafel werden er per persoon twee brandewijntjes met suiker gepresenteerd, die